

Motion till riksdagen 2025/26:4230

av **Gudrun Nordborg m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2025/26:297 Ett nytt straffrättsligt påföljdssystem

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår proposition 2025/26:297.

Regeringens förslag

Regeringen föreslår i propositionen en genomgripande ändring av hela det straffrättsliga systemet. Ett system med villkorligt fängelse föreslås. Presumtionen mot fängelse föreslås tas bort och påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras. Möjligheten att döma till kontraktsvård eller överlämna någon till vård enligt lagen om vård av missbrukare (LVM) tas bort. Syftet är, enligt regeringen, att straffmätningen ska ske på ett mer nyanserat sätt. Vid flerfaldig brottslighet ska tillkommande brott ges ett större genomslag i straffmätningen. Straffmätningen ska utgå från det sammanlagda straffvärdet för de brott som den tilltalade döms för. Vidare tas vissa strafflindringsgrunder, s.k. billighetsskäl, bort. Lagändringarna föreslås träda i kraft den dag som regeringen bestämmer.

Vänsterpartiets ställningstagande

Dagens påföljdssystem

Det svenska påföljdssystemet bygger på att straffet bestäms utifrån brottets straffvärde, där hänsyn tas till bl.a. skada, fara, motiv och försvårande eller förmildrande omständigheter. Domstolen kan även beakta särskilda strafflindringsgrunder, såsom personliga förhållanden eller samarbete med rättsväsendet. Påföljderna omfattar böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, särskild vård och från april 2026 även säkerhetsförvaring. Huvudregeln är att fängelse ska användas som en sista utväg, vilket innebär en presumtion mot fängelse. I stället kan villkorlig dom eller skyddstillsyn

väljas om det bedöms vara tillräckligt. Valet av påföljd påverkas främst av brottets straffvärde, brottets art och tidigare brottslighet. För vissa grupper, såsom unga lagöverträdare och personer med allvarlig psykisk störning eller missbruksproblem, finns särskilda regler och vårdinriktade påföljder. Säkerhetsförvaring är en ny tidsbestämd frihetsberövande påföljd för personer som bedöms utgöra en påtaglig risk för återfall i mycket allvarlig brottslighet.

Remissinstanserna

Remissinstansernas kritik kan sammanfattas som att de anser att påföljdssystemet kan behöva reformeras men att de föreslagna förändringarna är alltför omfattande och otillräckligt underbyggda. Flera remissinstanser, däribland juridiska fakulteter vid flera universitet, Brottsförebyggande rådet, Institutet för mänskliga rättigheter, Advokat-samfundet och Svea hovrätt, menar att utredningen inte tillräckligt motiverar varför reformerna behövs eller analyserar deras konsekvenser. Särskilt kritiseras avskaffandet av villkorlig dom och skyddstillsyn till förmån för ett nytt system med villkorligt fängelse, eftersom det riskerar att bli mer komplicerat och svårare att tillämpa.

Brå anser att brottsofferintresset som argument används så brett av utredningen att det får tjäna som motiv till att skärpa straff även för brott som inte har något brottsoffer i vanlig mening. Göteborgs universitet (juridiska institutionen) ser en risk för att brottsoffret, i abstrakt mening, utnyttjas för politiska ändamål. Att värna brottsoffer handlar enligt Brottsofferjouren inte i första hand om längre straff utan om erkännande, trygghet, stöd och delaktighet i rättsprocessen. Det finns en risk att brottsofferperspektivet reduceras till ett retoriskt stöd för straffskärpning utan att detta leder till faktiska förbättringar för de som utsatts.

Många remissinstanser framhåller att förslagen innebär en betydande höjning av repressionsnivån och riskerar att leda till strängare och mindre individualiserade straff, med minskad proportionalitet samt ett svagare fokus på rehabilitering och återanpassning. Vidare lyfter flera remissinstanser fram att det saknas evidens för att hårdare straff minskar brottsligheten och att forskning snarare visar att längre fängelsestraff har begränsad brottsförebyggande effekt, medan återfallsfrekvenserna ofta är lägre vid icke frihetsberövande påföljder. Kritikerna varnar också för att reformen kan urholka humanitetsprincipen och medföra betydande ekonomiska och sociala kostnader. Vidare ifrågasätter remissinstanserna förslaget om minskade möjligheter till straffflintring, eftersom det kan leda till ökad belastning på Kriminalvården och minska domstolarnas möjligheter att beakta individuella omständigheter. Flera remissinstanser anser också att konsekvenserna för domstolarna, Kriminalvården och rättsväsendet i stort inte har analyserats tillräckligt. Kostnaderna för reformen bedöms av många som svåra att motivera i förhållande till den förväntade samhällsnyttan.

Flera remissinstanser förespråkar i stället brottsförebyggande insatser genom exempelvis skola och socialtjänst samt betonar vikten av ökad upptäcktsrisk och effektiv brottsutredning. Även om vissa instanser ser möjliga positiva effekter i form av avskräckning och ingripanden mot kriminella beteenden, är den samlade bedömningen från många remissinstanser att reformen riskerar att skapa tillämpningsproblem, öka belastningen på rättsväsendet och få långtgående konsekvenser som inte har utretts tillräckligt väl.

Lagrådet

Lagrådet inleder sitt omfattande yttrande med att slå fast att de finner att lagstiftningsärendet inte kan anses vara tillfredsställande berett. Delar av förslagen – de om ökad användning av hela straffskalan och om straffvärdesbedömningen vid flerfaldig brottslighet – är så bristande att Lagrådet avstyrker dem. Andra förslag ifrågasätter Lagrådet och bedömer som för generellt och oprecist formulerade och därmed lagstiftningstekniskt problematiska. Lagrådet konstaterar bl.a. att remissens ofta vidlyftiga författningskommentarer måste läsas med försiktighet. Lagrådet lämnar en lång rad förslag på hur regeringens förslagna lagändringar kan revideras. Regeringen har reviderat en del av förslagen utifrån Lagrådets synpunkter.

Lagrådet har även granskat om förslagen kan antas tillgodose de syften som anges i remissen. I den delen anser Lagrådet att det är svårt att bedöma om förslagen är ägnade att tillgodose brottsoffrens intresse och behovet av samhällsskydd bättre än vad nuvarande reglering gör.

Ett repressivt systemskifte

Regeringens förslag syftar till att genomgående skärpa alla straff. Genom avskaffad presumtion mot fängelse, införande av s.k. villkorligt fängelse, slopad mängdrabatt, ny modell för straffmätning med ökat fokus på straffvärde, minskade möjligheter till strafflindring och avskaffande av villkorlig dom och skyddstillsyn görs en genomgripande ändring av hela det straffrättsliga systemet i en mycket repressiv riktning. Den totala kostnaden för reformen beräknas enligt utredningen SOU 2025:66 till mellan 16,3 och 23,2 miljarder kronor årligen. Regeringen gör av flera skäl en annan bedömning och landar i att den totala kostnaden av förslagen i propositionen, när de kombineras med andra pågående reformer som inte var kända under utredningens arbete, uppskattas till drygt 46 miljarder kronor per år när förslagen är fullt genomförda. Skillnaderna i dessa uppskattningar säger både något om osäkerheten i effekterna av dessa reformer och om hur ovissa dessa kostnadsberäkningar är. Oavsett var den slutgiltiga kostnaden landar är det oerhörda summor för förslag som endast Tidöpartierna själva verkar tro har någon positiv effekt.

Totalt bedöms reformen innebära ca 16 000 fler utdömda fängelseår per år. Reformen innebär en systemomläggning som leder till ett mer fängelsecentrerat och standardiserat system. Den sammantagna effekten av detta förslag tillsammans med tidigare ändringar, som Vänsterpartiet delvis stått bakom, kommer att driva upp repressionsnivån i samhället till mycket höga nivåer. Dessutom har alla tidigare ändringar denna mandatperiod inte hunnit vara i kraft tillräckligt länge för att utvärderas. I debatten har 34 000¹ fångar nämnts, det är i samma storleksordning som Ystads eller Piteås hela befolkning. Det är fler fångar per capita än i Ryssland. Reformen innebär att Sverige kommer att få en fängelsepopulation som är högre än i de flesta västeuropeiska länder. Samtidigt som regeringen är beredd att satsa stora summor pengar på fängelser har den gjort väldigt lite för att stoppa nyrekryteringen av barn och unga in i kriminalitet och i princip inget alls för att stärka arbetet med avhopparprogram och tidigare dömdas återanpassning i samhället.

¹ Expressen debatt: Snart har vi flest fångar i hela EU. Publicerad den 15 maj 2026 kl. 14.00.
<https://www.expressen.se/debatt/debatt-snart-har-vi-flest-fangar-i-hela-eu/>.

Ett genomtänkt straffrättsligt påföljdssystem kräver utvärdering av redan genomförda förslag

Vänsterpartiet har inget emot att påföljdssystemet ses över i syfte att göra nödvändiga förändringar och moderniseringar, tvärtom. Förslaget om villkorligt fängelse skulle t.ex. kunna komplettera de befintliga påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn för att möjliggöra en större individanpassning för dömda gärningspersoner. Vi anser också, i likhet med regeringen, att det är bra att brottsofferperspektivet lyfts fram mer i lagstiftningen. Även detta kan göras genom anpassningar av det befintliga påföljdssystemet.

Vi har stått bakom flera av regeringens förslag om höjda straff, t.ex. skärpta regler för villkorlig frigivning (prop. 2025/26:34), säkerhetsförvaring (prop. 2025/26:95), ett förstärkt samhällsskydd och tydligare reaktioner vid återfall i brott (prop. 2025/26:181) och förslaget om dubbla straff i kriminella nätverk och höjda straffskalor (prop. 2025/26:218). Alla genomförda förslag behöver dock utvärderas innan fler ändringar av straffrättssystemet kan göras. Straffrättssystemet behöver hänga ihop och vara förutsägbart. Det är inte hållbart att genomföra en rad ändringar om skärpta straff bara för sakens skull; vi måste också ta ansvar för att se till att straffrättssystemet fungerar på ett bra sätt. Fokus kan inte bara vara på höjda straff. Vi behöver även se till att tidigare dömda, i den mån det är möjligt, kan återanpassas till samhället och än viktigare: vi måste ta krafttag mot nyrekryteringen av barn in i kriminalitet. På dessa områden vill vi se mycket större satsningar och fler åtgärder än vad regeringen hittills presenterat.

Vår inställning är att straff för våldsbrott, sexualbrott, vapen- och narkotikabrott samt ekonomisk brottslighet kan behöva höjas för att motsvara brottens allvarlighet. Det är också huvudsakligen sådana ändringar vi stått bakom denna mandatperiod. Vi har däremot aldrig förespråkat generella straffhöjningar enbart för höjningens skull eftersom vi anser att det bara är symbolpolitik och att det dessutom saknar stöd i forskningen. Regeringens förslag kommer att innebära generella straffskärpningar oavsett brott och saknar därför den precision som vi efterlyser. Detta trots att regeringen själva påstår sig rikta fokus mot gängkriminella och den organiserade brottsligheten. Regeringen har även lagt fram förslag om ungdomsfängelser, sänkt straffbarhetsålder² och borttagande/minskning av ungdomsrabatten som vi tydligt är emot. Det nya repressiva straffrättssystem som regeringen nu föreslår kommer dock även att drabba barn mellan 14 och 18 år. I motion 2025/26:3920 med anledning av proposition 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga och motion 2025/26:4211 med anledning av proposition 2025/26:293 Skärpta regler för unga lagöverträdare finns mer att läsa om vår syn på barn och unga som begått brott.

Kriminalvården är redan hårt pressad och överbeläggningen har resulterat i att intagna får dela rum, även på klass 1-anstalter där de grävsta kriminella avtjänar sina straff. Detta medför att såväl arbetsmiljön för de anställda som livsmiljön för de intagna försämras. Vålds- och konfliktnivån drivs upp samtidigt som Kriminalvården pressas av regeringen att minska dygnskostnaden för de intagna ytterligare. Det innebär i klartext färre kriminalvårdare på fler intagna, sämre möjligheter för intagna att delta i programverksamhet och utbildning och försämrad inslussning och återanpassning till samhället.

² Den 11 juni 2026 meddelade regeringen att de drog tillbaka sin proposition 2025/26:246 Skärpta regler för unga lagöverträdare. Detta eftersom regeringen inte lyckats få majoritet i riksdagen för sitt förslag om att sänka straffbarhetsåldern till 13 år. Regeringen avser dock att återkomma med ett nytt förslag där straffbarhetsåldern sänks till 14 år i närtid.

För Vänsterpartiet är det grundläggande att vi har en god och välfungerande kriminalvård som inte handlar om ren inlåsning av människor. Den moderna svenska kriminalvården har länge byggt på den s.k. normaliseringsprincipen. Kriminalvårdens vision ”Bättre ut” innebär att de intagna ska ha bättre möjligheter till ett lagligt liv efter att de har avtjänat sitt straff. För att utföra uppdraget på ett bra sätt behöver arbetet vara klientnära, professionellt, rättssäkert och pålitligt. Svensk kriminalvård har tidigare varit en förebild för andra länder som insett att rehabilitering är mer framgångsrikt än bestraffning.³ Vänsterpartiet kommer att fortsätta arbeta för att de rehabiliterande inslagen i kriminalvården ska utvecklas i stället för att, som med Tidöregeringens politik, avvecklas. Vi accepterar inte förslag som gör att ”Bättre ut” blir ”Sämre ut”.

Slutligen saknar regeringens proposition en tydlig plan för när förslagen ska kunna träda i kraft. Utredningen föreslog att lagändringarna skulle träda i kraft 2028. Kriminalvården bedömer att myndighetens plats- och personalbehov till följd av bl.a. förslagen i den här propositionen kommer att kunna omhändertas tidigast 2040. Regeringen föreslår därför att lagändringarna ska träda i kraft den dag som regeringen bestämmer. Det saknas dessutom en genomtänkt redogörelse för kostnadsutvecklingen och hur den kraftiga utbyggnaden av Kriminalvården ska finansieras.

Att stressa igenom en så här pass omfattande reform som till stora delar avstyrks av Lagrådet, kritiserar av i princip samtliga remissinstanser, är ofattbart dyr och sannolikt kan träda i kraft först om ca 14 år är inte seriöst. Sammantaget är förslagen i denna proposition så pass bristfälliga att vi inte kan stå bakom dem.

Riksdagen bör avslå proposition 2025/26:297. Detta bör riksdagen besluta.

Gudrun Nordborg (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Håkan Svenneling (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Jessica Wetterling (V)

³ Se t.ex. Fängelseexperimentet Little Scandinavia, SVT.